

APHRODISIAS 2021

SONUÇ RAPORU

APHRODISIAS 2021 SONUÇ RAPORU

Aphrodisias'taki 2021 yılı çalışmaları Bazilika, Güney Agora ve Tetrapylon Caddesi'nde sürdürülen disiplinler arası projelere odaklanmıştır. Bunlarla birlikte çeşitli koruma, araştırma ve yayın çalışmalarına devam edilmiştir. Aralarında hem uzman hem de öğrencilerin bulunduğu toplam 40 arkeolog, mimar, konservatör, epigraf, fotoğrafçı ve nümizmattan oluşan ekip 1 Temmuz – 3 Eylül tarihleri arasında çalışmalarını sürdürmüştür. 2021 sezonunda 44 kazı işçisi ve 24 konservasyon işçisi olmak üzere yakın çevreden 68 işçi istihdam edilmiştir. Bakanlık temsilciliği görevini Gaziantep Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'ndan Hülya Kayaöz üstlenmiştir.

1. BAZİLİKA VE DİOCLETİANUS'UN TAVAN FİYATLAR FERMANI (Res. 1-9)

2018 yılında Bazilika cephesinin bazı bölümlerinin restore edilmesi ve MS 301 yılında bina cephesindeki mermer panellere yazılan Diocletianus Tavan Fiyatlar Fermanı'nın sergilenmesi için yeni bir projeye başlanmıştır. 2019 yılında bina içindeki mermer ve mozaik zeminler korunarak fotoğraflanmış, binanın ön cephesindeki devasa sütunların onarımı ve anastylosis çalışmalarında önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. 2020 yılındaki bir sezonluk aranın ardından Bazilika'daki çalışmalara 2021'de yeniden başlanmıştır. Bu sezonda mozaik zeminlerin kazılarının tamamlanmasına, belgelenmesine ve Fiyat Fermanı'nın ilk bölümünün sergilenmesine odaklanılmıştır.

Kazı. İlk aşamada 2019 sezonu sonunda üzeri kapatılan, batı ve doğu neflerdeki mozaikler yeniden ortaya çıkarılarak temizlenmiştir (Res. 2-4). Her iki nefteki kazı yan duvar hatları boyunca (BSAğ 21.1, doğu ve 21.2, batı) batıda 4,00 m ve doğuda 7,00 m olmak üzere Fiyat Fermanı panolarının sergilenmesi için gerekli olan mesafeye kadar güney yönde genişletilmiştir. Bu açmalarda mozaiklerin daha iyi korunmuş bölümleri ortaya çıkmıştır. Doğu nefin yeni kazılan bölümü ilk defa gün ışığına çıkarılırken, batı nefin yeni kazılan bölümündeki mozaikler, üzerlerinde 1988 sezonunda çalışıldığını gösteren modern malzeme ile birlikte ortaya çıkarılmıştır.

Doğu nefteki mozaikler bir kiremit çöküntü tabakasının altında bulunmuştur ve yerleşim bu çöküntü tabakasının üzerinde devam etmiştir (Res. 4). Kiremit çöküntüsünün (3,01 x 1,92 m) kesilmesiyle, yan duvara eklenen ahşap bir yapı ilerleyen dönemde meydana gelen bir yangında tahrip olmuştur. En üst yerleşim tabakasıyla ilişkilendirilen kırık ve yanmış bir seramik kâse, MS 12. yüzyılın sonu veya 13. yüzyılın başına, yani bölgedeki Bizans egemenliğinin son evrelerine tarihlenebilir. Açmanın güneydoğu köşesindeki ahşap yapının yanması, mozaikte bir miktar renk bozulmasına ve koyulaşmaya neden olmuş olsa da, yapılan çalışmalar sayesinde mozaikler büyük ölçüde temizlenmiştir. Kazı, Duru Yağmur Başaran ve Alis Gülfizar Altınel yönetiminde gerçekleştirilmiştir.

Mozaik konservasyonu. Yan nefteki mozaiklerin tamamı, son bir fotoğraf çekimi ve grafik belgeleme çalışması için yeniden konservasyona alınmıştır (Res. 3). 2019 yılında kısmen tamamlanan bordür çalışmasına devam edilmiştir. Yapının ön (kuzey) tarafında bulunan vestibüldeki mermer zemin döşemesinde ve mozaiklerde açıkta kalan tüm kenarlara kireç harcı ile bordür çekilmiştir. Gerekli yerlerde mozaikler küçük parçalar halinde kaldırılarak alttaki köklerden temizlenmiş ve yeni bir kum ve hidrolik kireç tabakası üzerine tekrar yerleştirilmiştir. Mozaik deseninin küçük boyutlu eksikleri renk farkı gözetilerek pembe harç üzerine boşa ele geçen tesseralar kullanarak aslına uygun olarak doldurulmuştur. Mozaiklerin (bina çöktüğünde düşen mimari unsurların neden olduğu) derin çöküntülerden kaldırılması, çöküntünün gri harçla doldurulması ve ardından mozaığın tekrar yerine konulmasıyla, daha iyi korunması için mümkün olduğunca düz ve tek seviyeli bir yüzey

oluşturulmuştur. Doğu nefte korunan mozaik bölümleri arasındaki tüm boşluklar gri harçla doldurulmuş ve detaylı çizime yardımcı olmak için bazı detaylar neşter ile temizlenmiştir. Batı nefte mozaik çok daha parçalı olduğundan büyük boş alanlar doldurulmadan olduğu haliyle bırakılmıştır (Res. 3). Tüm eski çimento bordürler kaldırılmış ve yerine kireç harcı ile yeni bordürler çekilmiştir. Alan, kökler ve karıncalardan kimyasallar yardımıyla temizlenmiştir. Son olarak, her iki nefteki tüm mozaikler süngerlerle yıkanmış, son fotoğraf çekiminde etkileyici ve parlak renkli bir sonuç elde etmek amacıyla ince bir paraloid (%15) ve aseton (%85) karışımı tabakası ile kaplanmıştır. Mozaik ve mermer zeminlerdeki konservasyon çalışmaları Francesca Guiducci ile uzaktan istişare halinde çalışan Aslan Çakır ve Bilgesu Şen Ekinci'nin yönetiminde, İslim Görür ve Abubekir Karakeçi tarafından gerçekleştirilmiştir.

Mozaik çizimi ve fotoğraflama. Bazilika'nın gün ışığına çıkarılan zemini, Gücügür Görkay tarafından vinç üzerinden bütün olarak, parça parça ve detaylar halinde fotoğraflanmıştır. Mozaik kalıcı olarak örtüleceği için, tüm sezona yayılan bir belgeleme programı kapsamında her bir nefin elle çizimi 4 büyük sayfa üzerine 1:25 ölçeğinde yapılmıştır (Res. 5). Her nefteki farklı mozaik desenlerinin genel bir planını ortaya çıkarabilmek için arazi çizimleri elle renklendirilmiş ve dijital ortama aktarılmıştır. Mozaik desenleri her iki nefte de tekrar eden halı desenleri içeren geniş dikdörtgen alanlara bölünmüştür. Bunlar batı nefte sarmaşık ve büyük ölçekli inci - makaralardan oluşan bir friz ile, doğu nefte ise kıvrımlı bir bordür ve (kalkan, yunus, altın kutu, göz ve şehir suru motifi dahil) çok çeşitli motifler içeren karelerle vurgulanmıştır. Vali Flavius Constantius'un ismini barındıran bu mozaikler MS 350'lerin sonlarına kesin olarak tarihlendirilebildiği için oldukça önemlidir. Mozaik çizimi Batur Ecer, Ekrem Öztürk, Hande Nur Yazkan ve Ayça Sariönder tarafından Harry Mark'ın yönetiminde gerçekleştirilmiştir.

Mozaiklerin kapatılması. Mozaik zeminin üzeri sezon sonunda örtülmüştür. Doğrudan mozaik üzerine serilen çok ince taneli, yıkanmış ve elenmiş kum-çakıldan oluşan ilk katman, düzgün bir yüzey oluşturmak için preslenmiştir. Bir sonraki katmanda iki kat Delta-Vent N kullanılmıştır. Üçüncü katman daha ince yıkanmış ve elenmiş kumdan oluşmuştur. Bu kum tabakası üzerine ilave bir Delta-Vent N tabakası (dördüncü katman) ve onun üzerine de beşinci katman olarak çakıl serilmiştir (Res. 8).

Ferman sergisi. Diocletianus'un Tavan Fiyatlar Fermanı'nın sergilenmesine yönelik bir deneme çalışması Bazilika'nın doğu duvarı boyunca uygulanmıştır. Bu uygulama, yazıtlı orijinal Ferman panolarının parçalarını taşımak üzere Bazilika'nın yan duvarlarındaki nişlerin üzerine örülen sıvalı taş duvarlar ve bu duvarların önündeki hafif çelik konstrüksiyonun üzerine monte edilmiş metin ve bilgi panolarını kapsamaktadır (Res. 6-9). Duvarlar, nişlerin arka tarafında yerel taştan inşa edilmiş, orijinal antik duvardan kırmızı renkli kiremitle oluşturulan bir hat ile ayrılmış ve gri renkli bir harçla sıvanmıştır. Panellerin çelik destek-konstrüksiyonu Denizli'de hazırlanmış ve yerinde montajı Süleyman Tomaş tarafından yapılmıştır. Ferman'ın giriş metni ve ilk 13 bölümü Türkçe'ye çevrilmiş ve ilk 5 panel üzerinde Türkçe, Latince ve İngilizce olarak düzenlenmiştir. Paneller daha sonra Nazilli'de baskıya alınmış ve çelik konstrüksiyon üzerine monte edilmiştir (Res. 7 ve 9). Fiyat Fermanı'nın günümüze ulaşan mermer panolarından bazıları, 2022 yılında sergilenmek üzere Yeni Stoa Depo'dan Mavi Depo-Atölye'ye taşınmıştır.

Ferman sergisinin tüm montaj aşamaları serginin tasarımını da üstlenen Harry Mark gözetiminde tamamlanmıştır. Ferman metinleri Mustafa D. Somersan, Serra Somersan ve Yaşar Demiröz tarafından hazırlanıp Türkçeye çevrilmiştir. Latince ve İngilizce metinler, Profesör Michael Crawford'un *Aphrodisias* serisinde yayınlanacak monografisindeki metinlere dayanmaktadır. Bazilika ve Ferman projesi, pladis yönetim kurulu başkanı Sayın Murat Ülker tarafından desteklenmektedir.

2. KENT PARKI (PALMIYE PARKI) (Res. 10-14)

Geçmişte ‘Güney Agora’ (215 x 70 m) olarak bilinen kentin ikinci halk meydanı aslında bir agora değildi. 2012-2017 yıllarında Mica ve Ahmet Erteğün tarafından desteklenen son kazı çalışmaları, buranın palmiye ağaçları ve İon düzeninde kolonatlarla çevrili uzun bir havuza (170 x 30 m) sahip bir kent parkı olduğunu ortaya koymuştur. Doğu kapısı veya Propylon’una yazılmış olan bir MS 6. yüzyıl şiirinde kompleksin adı “Palmiye Parkı” olarak geçmektedir. Mevcut çalışmada, havuzun mermer çevresinin restorasyonu ile kompleksin kazısını ve tarihini anlatan çok yazarlı bir monografiye odaklanılmıştır. Bu kitabın hazırlıklarında son aşamaya gelmiştir. 2021 yılında havuzun mermer çevresinin güney tarafında Hikmet Apaydın ve Ozan Yıldırım yönetiminde restorasyon çalışmalarına yeniden başlanmıştır. Restorasyonun havuzun batı ucuna ulaşmasıyla bu çalışmalarda çok önemli ilerlemeler kaydedilmiştir (Res. 10-12). Havuzun Bazilika cephesinin hemen kuzeyine denk gelen kısmında, havuzu çevreleyen ortostat levhaların arkasındaki iç duvarın moloz dolgusunda devşirme olarak kullanılmış oldukça yıpranmış durumda küçük bir satyr başı ele geçmiştir (env no. 21-28, Y: 12 cm, Res. 66). Konservasyon çalışmaları Sayın Ömer Koç ve Geyre Vakfı tarafından desteklenmektedir.

Kazı. Geçmiş kazılarda kompleksin kuzeybatı köşesinde, havuz kenarı ile kuzey stoa arasında, uzunca bir alan kazılmamış olarak bırakılmıştı (Res. 13). Bu kısmı havuzun diğer bölümleriyle aynı seviyeye indirmek için burada yeni bir açma açılmıştır (60 m uzunluğunda ve 12 m genişliğinde, SAğ 21.1). Havuz kenarındaki yürüyüş yolunun Roma İmparatorluk dönemine ait yuvarlak hatlı mermer kaldırım bordürünün bir kısmı, havuzun kavisli batı ucunda kısa bir mesafe boyunca takip edilebilmiştir (Res. 14). Yürüyüş yolunun mermer döşemesinin moloz alt tabakasına ait bazı kalıntıların yanı sıra, çoğu daha sonraki dönemlerde kaldırılmış olan döşeme taşlarına ait bazı izler de tespit edilmiştir.

Ortaya çıkarılan stratigrafi oldukça belirgin ve anlaşılırdır: MS 6. yüzyıla ait yürüme seviyesinin üstündeki yaklaşık 30 cm kalınlığında grimsi kahverengi killi mil tabakası, havuzun kenarındaki oturma yerinin üzerine kadar uzanmaktaydı. Bu durum, Palmiye Parkı’nın bu dönemde anıtsal bir kentsel meydan olarak terkedilmiş olduğuna işaret eder. Bu yüzeyin üzerinde orta Bizans yapılarının kötü korunmuş kalıntıları yer almaktaydı. Bu tabaka, birinde yıpranmış bir maske ve girland friz bloğunun devşirme olarak kullanıldığı başka küçük ölçekli yapı kalıntılarını içeren, orta çağdan erken modern döneme kadar uzanan kalın bir katman ile kaplıydı. Son katman, çeşitli dönemlere ait karışık buluntular içeren modern bir üst topraktır. Kazı çalışmaları, Merve Günal ve Nefise Nur Özçelik tarafından Ine Jacobs yönetiminde gerçekleştirilmiştir.

3. TETRAPHYLON CADDESİ (Res. 15-42)

Cadde, Tetraphylon ile Tiyatro arasında kuzey-güney doğrultusunda uzanmaktadır. 2008’de başlayan kazıların amacı kentin ana arterlerinden birini incelemek, kentin geç antik çağ, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı tarihini aydınlatmaktır. Pandemi nedeniyle 2020 yılında yapılamayan kazılar 2021 yılında neredeyse tamamlanmıştır (Res. 15). Binalar ve buluntular, Roma Dönemi’nden Osmanlı Dönemi’ne kadar bölgedeki insan faaliyetinin ilginç ve kesintisiz tarihsel bir profilini sunmaktadır.

Sebasteion’un güneyindeki (SAve) ve kuzeyindeki (NAve) kazılara devam edilmiştir. Erken İmparatorluk döneminde Palmiyeler Parkı ile Tetraphylon Caddesi arasındaki bağlantıyı incelemek; geç antik çağ caddesinin altında olası kalıntıların izini sürmek; bölge genelinde büyük hasara neden olan ve doğu kolonadı yıkan MS 620 dolaylarında meydana gelen depremden sonra bölgede yerleşim hakkındaki bilgimizi derinleştirmek; Aphrodisias hakkındaki bilgilerimizi Selçuklu ve Osmanlı dönemlerine doğru genişletmek buradaki kazı

çalışmalarının ana amaçlarıdır. Karanlık Çağ Kompleksi olarak adlandırılan alanda, caddenin batı kolonadında ve kazı alanını caddenin ziyarete açık olan bölümünden ayıran altı metre genişliğindeki kesit üzerinde yeni kazılar yapılmıştır. Kazı, 2021 yılında yeraltı su seviyesinin düşük olmasıyla daha rahat ilerlemiştir. Çalışmalar Ceren Ak, Alis Gülfizar Altinel, Armağan Aydın, Duru Yağmur Başaran, Yaşar Demiröz, Merve Günal, Durmuş Ökmen, Nefise Nur Özçelik ve Elif Şahin tarafından Ine Jacobs yönetiminde gerçekleştirilmiştir. Cadde projesi Aygaz, Headley Trust, Friends of Aphrodisias Trust in London, Malcolm Hewitt Wiener Foundations ve Ankara İngiliz Arkeoloji Enstitüsü tarafından desteklenmektedir.

Öncelikli olarak bazı genel hususlardan söz edilecektir. Kazılan cadde boyunca devşirme olmayan çok az Roma İmparatorluk dönemi kalıntısı bulunmaktadır. Sokak döşemeleri ve yapıların tümü geç antik döneme tarihlendirilmektedir. Bulgular ışığında gösterişli kolonatlara sahip caddenin MS 5. yüzyıl sonlarında ve MS 6. yüzyılda yoğun olarak kullanıldıktan sonra MS 7. yüzyılda tahrip olduğu ve bu tarihten sonra yaşamın cadde kolonatlarının yıkılmış kalıntıları üzerinde, içinde ve arasında devam ettiği söylenebilir. Geç 5. yüzyıl ve 6. yüzyıllarda cadde ile bağlantılı birçok temiz su borusu döşendiği görülmüştür. Geç döneme ait iki inşaat evresi göze çarpmaktadır: Roma İmparatorluk dönemi cadde seviyesinin 80-90 cm üzerinde bir seviye oluşturulmuş ve hemen ardından 60 cm daha yükseltilerek kazılarla ortaya çıkarılan döşeli seviyeye ulaşılmıştır. Günümüze ulaşan cadde döşemesinin tümü, tutarlı tekniği ve projeyi aynı anda yürüten birkaç atölyeye bağlı çalışan duvar ustalarının kazıdığı işaretlerden anlaşıldığı üzere tek seferde uygulanmış bir inşaat projesinin eseridir. MS 7.-8. yüzyıllara tarihlenen Karanlık Çağ Kompleksi, daha yerel karakterli konutlar arasında öne çıkan, dikkat çekici bir erken orta çağ yapısıdır. Nave bölgesinin kuzeydoğu köşesinde yer alan konutun girişinde de öne çıkan bir mimari söz konusudur. MS 6. yüzyılda yerleştirilen devşirme mermer kapı çerçevesi orta çağ boyunca, zemini ve eşik taşı yükseltilerek kullanılmaya devam etmiştir.

Güney Cadde. Cadde ile Kent Parkı'na açılan tünel arasındaki rampalı alanı ortaya çıkarmak için kazılan açmada yeniden çalışma yapılmıştır. Birbiriyle kesişen karmaşık su boruları ve drenaj kanalları grubunun evrelerini ve güzergahlarını belirlemek için bir miktar daha kazı çalışması yapılmıştır (SAve 21.1 Sondaj 1, Res. 16). Doğu kolonada ait stylobatın hemen önünde açılan sondaj, stylobatın erken Roma İmparatorluk dönemine ait önceden var olan bir duvarın üzerine inşa edildiğini ortaya koymuştur (SAve 21.1 Sondaj 2, Res. 17). Duvardaki uzun ve dar bir açıklık (Y: 65, G: 12-19 cm), Roma İmparatorluk dönemi caddesinin doğusunda, kuzey uç duvarındaki bir girişten ulaşılabilen bir kryptoportikus olduğuna işaret etmektedir. Mekân, MS 5. yüzyılın sonlarında sokak seviyesinin yükseltilmesiyle değiştirilmiştir. Orijinal üst yapı sökülmüş ve boşluk yapı duvarlarının tepesine kadar doldurulmuştur. Bunun üzerine de cadde kolonadı için stylobat ve kaldırım döşemesi için bir alt katman yerleştirilmiştir.

Kuzey Cadde. Arkeobotanik araştırmalara yönelik su tahliye kanalından numune almak, Roma İmparatorluk evresi yapısını incelemek ve Geç Roma kanal duvarlarında kullanılan heykel parçalarını koruma altına almak için Sebasteion Propylon'u önünde bir sondaj açılmıştır (NAve 21.1 Sondaj 2, Res. 18-19). Kazılar sırasında düzensiz şist plakalarından yapılmış orijinal kanal zeminine ulaşılmıştır. Roma İmparatorluk dönemi kanalının duvarları sadece 80 cm yüksekliğindeydi ve (en azından Propylon'un önündeki kısımda) harçsız büyük dikdörtgen kesme taşlarla inşa edilmişti (Res. 20). Kanal duvarları Propylon'un kuzey ucuna yakın bir yerde daha sıradan bir harçlı moloz yapı ile birleşmektedir. Geç antik çağ caddesinin yapımı sırasında drenaj duvarları iki farklı safhada yükseltilmiştir. Harçlı molozun arasında heykel parçaları (büyük boyutlu çıplak erkek ve giyimli kadın heykellerine ait küçük parçalar) ve ayrıca muhtemelen bir çeşmeye ait olan ve üzerinde dalgalanan suyun tasvir edildiği her iki tarafında yunusların betimlendiği sıra dışı

bir mimari panel ortaya çıkarılmıştır (env. no. 21-87, G: 44 cm, Res. 18). Çok sert kireç esaslı bir harçla inşa edilmiş bir bölümün varlığı kanalın en az bir tane daha evresi olduğuna işaret etmektedir. Bu evrede, olasılıkla Sebasteion Kuzey Yapı'nın *ethnos* kabartmalarından birine ait bir kadın başı da dahil olmak üzere Roma dönemi yapı elemanları devşirme olarak kullanılmıştır (env. no. 21-90, Y: 18,3 cm, Res. 19).

Caddenin batısında hala ayakta duran mermer kapı çerçevesini tarihlemek üzere bir sondaj açılmış (NAve 21.1 Sondaj 1, Res. 21) ve kapının geç antik dönem caddesi ile aynı zamanda inşa edilmiş bir yapıya ait olduğu anlaşılmıştır. Bu durum duvar temelinde döşenmiş su boruları, bina içinden sokak kanalına atık suyu tahliye eden büyük bir kanal ve binanın çatısındaki yağmur suyunu toplayan borulara bağlı su hatlarından anlaşılmaktadır (Res. 22).

Nişli Yapı'nın önünde kazılara devam edilmiştir (NAve 19.3.2'nin devamı niteliğinde NAve 21.3 Sondaj 2) ve mavimsi-gri renkli sıkışmış kil tabakası (en üst kotu deniz seviyesinden 516,17-22 m) derinliğine kadar kazılmış fakat arkeolojik kalıntı bulunamamıştır. Odun kömürü oranı yüksek, yumuşak siyahımsı-kahverengi kilimsi balçıktan oluşan bir sonraki katman içinde karışık Neolitik ve erken Roma İmparatorluk dönemine ait eserler bulunmuştur. Ele geçen diğer seramikler tüm alan genelinde Geç Roma dönemi müdahalelerine işaret etmektedir (Res. 23).

Nişli Yapı'nın karşısındaki doğu kolonadın her iki yanında sondajlar yapılmıştır (NAve 21.3 Sondaj 4 ve 5, Res. 24). Stylobat önünde açılan Sondaj 4, 2019 yılında cadde döşemesinin bitişiğinde ortaya çıkarılan iki su borusunun geç antik döneme ait olduğunu kesinleştirmiştir. Bu borular kolonadın bitişiğinde neden döşeme taşı olmadığını açıklayabilir – sızıntı ve hasar durumunda yapılacak tamiratlar için erişim kolaylığı sağlamak gerekiyordu. Kolonadın içinde açılan Sondaj 5'te erken Roma İmparatorluğu dönemi çanak çömlek parçaları sayesinde tarihlenebilen daha erken duvarların kalıntıları yer almaktadır. Bu duvarlardan biri doğu-batı yönünde, diğeri ise kuzey-güney yönlü arka duvarın altındadır. Ayrıca arkadaki konutlardan gelen atık suları ana caddeye ulaştırmak için yapılmış geç antik çağa tarihlenen doğu-batı yönlü bir kanal da bulunmuştur.

Karanlık Çağ Kompleksi. Nişli Yapı'nın hemen kuzeyinde, taş döşeli caddenin üzerine ve batısına doğru MS 620 dolaylarındaki depremden kısa bir süre sonra inşa edilen üç birimden oluşan yapı kompleksi ilk olarak 2019 yılında tespit edilmiş ve araştırılmasına 2021 yılında devam edilmiştir (NAve 21.2, Res. 25). Bu süreçte yerleşim evreleri netleştirilmiş (Res. 26), ayrıca Gerousia (İhtiyarlar Meclisi) Hamamı'nın odalarında da MS 7. yüzyıl ve sonrasına ait yerleşim izlerine rastlanmıştır. Bu hamamın olası boyutlarının da daha önce sanılandan çok daha büyük oldukları da anlaşılmıştır. Yapının kuzey kısmı kazılmış ve batıdaki hamamın arkasındaki bitki örtüsü içindeki geniş bir duvar bölümü, hamama ait gibi görünmektedir. Hypokausta yapılan ön araştırmalar hamam binasının ısıtılan bölümünün oldukça geniş olduğunu doğrulamıştır (doğu-batı yönünde yaklaşık 17 m, kuzey-güney yönünde yaklaşık 30 m).

Karanlık Çağ Kompleksi'nin 1. ve 4. odalarında yapılan kazılar, bu alanın ilk kullanım evresinde de basit bir hamam işlevi gördüğünü işaret etmektedir (Res. 26). Oda 1'deki ilkel hypokaust sistemi daha fazla araştırılmış ve kapısının ısıyı küçük odanın içinde tutmak için daraltıldığı görülmüştür. Oda 4'ün güneydoğu köşesindeki kanalın, sokağın batı kenarındaki kuzey-güney yönlü Geç Roma dönemi kanalına dikkatlice planlanarak doğrudan bağlandığı tespit edilmiştir. Hamam için gerekli olan su muhtemelen binaya kovalarla taşınmış, odanın dışında külhan olmadığı için, Oda 4'ten beslenen yakıt muhtemelen doğrudan zeminin altında yakılmıştır.

Mekânın son Geç Roma evresi Oda 2 ve 5'in altında ortaya çıkarılmıştır. Oda 5'in altında sokağın batı sınırının bir bölümü ve kuzey-güney yönlü kanal ortaya çıkarılmıştır. Oda 2'nin altındaki mekânın işlevi henüz bilinmemektedir.

Oda 3'ün doğu yarısı 2019'da kazılmıştır. Bu alandaki kesintisiz mafsallı tuğla molozunu dikkate alarak, burasının başlangıçta kuzey-güney yönlü ana caddeyi batıdaki bölgelere bağlayan bir yan sokak olduğu düşünülmüştür. 2021 yılında sürdürülen kazıda bunun daha çok hamam kompleksine ulaşan bir servis koridoru olarak kullanıldığı anlaşılmıştır (Res. 26). Yıkıntı tabakası ve deprem sonrası yerleşim katmanlarının altında muhtemelen bir külhanın parçası olan tuğla bir yapının kalıntıları kazılmıştır. Oda 3'ün kuzeybatı köşesinde, Oda 6'ya geçişin altında, Karanlık Çağ Kompleksi'nin ilk evresine ait bir yapının güney uzantısı ortaya çıkarılmıştır. Batıdan doğuya doğru içerisinde iki orta boy moloz taş, (olasılıkla Tetrapylon'dan gelmiş) bir çapraz ızgaralı mermer korkuluk parçası ve ayrıca geç antik döneme tarihlenen bir filozof büstünün baş kısmı bulunmuştur (env. no. 21-119, Y: 29,4 cm, Res. 27-28).

Oda 3'ün içindeki yürüme seviyesi en az bir kez yükseltilmiştir. İkinci evresi ile bağlantılı olan zemin yüzeyinin üzerinde çok aşınmış bir kurşun mühür bulunmuştur (env. no. 21-61, Res. 29). Ön yüzünde monogram ve arka yüzündeki dört satırlık haç biçimindeki duanın Vivien Prigent tarafından yapılan ilk okuması şu şekildedir: Θεοτόκε βοήθει τω σω δούλω Νικολάου νωταρίω – ‘Tanrının anası, hizmetkarın *notarios* Nikolaos’a yardım et.’ Bu mühür zamanında olasılıkla kiliseye hizmet eden bir *notarios*'a notere aitti. Prigent, mühür MS 8. yüzyılda tarihlenmiştir.

Karanlık Çağ Kompleksi, görünüşe göre şiddetli ve ani bir olayda yıkılmış ve odaların içinde neredeyse bir metre kalınlığında bir yıkım dolgusu oluşmasına neden olmuştur. Oda 3'teki bu yıkım dolgusu içinde merkezi figürü sol ayağından diken çıkaran bir çocuk olan spinario duruşuna sahip bir putto olan ağır hasarlı bir pilaster başlığı bulunmuştur (env. no. 21-121, Res. 30). Bu başlık kuşkusuz binanın duvarlarında devşirme olarak kullanılmıştı. Dikkate değer başka bir buluntu, Oda 7'nin yani Gerousia Hamamı'nın üzerindeki tahribat kalıntılarında bulunan isimsiz bir tanrıya adak (*euchēn*) olarak yazılmış özel bir küçük sunaktır (env. no. 21-114, I 21-05, Res. 31). Bölgede daha önce yapılan araştırma sonuçlarıyla karşılaştırıldığında, bu yıkım olayının Orta Bizans döneminde meydana geldiği anlaşılmaktadır. Bundan sonraki birkaç yüzyıl boyunca terk edilen bölgede Klasik Osmanlı zamanlarına kadar yeniden yerleşim olmamıştır.

Kuzey kesit ve kolonatlar (NAve 21.5). 2008-2019 kazılarını Tetrapylon Caddesi'nin kuzeye uzanan ve 1980'lerde kazılmış olan bölümünden ayıran geniş kesit, sokak seviyesine kadar kazılmış ve bariyer olarak iki metre genişliğinde bırakılmıştır. Orta Bizans seviyelerine ulaşıldığında, açma güneye doğru genişletilerek, 2009 sezonundan beri kazılmayan batı kolonadın üzerindeki bir alanı da içine almıştır (Res. 32). Kazılar sırasında küçük bir alanda çok sayıda müdahale ile çok yoğun bir stratigrafi ortaya çıkarılmıştır.

Bu alandaki en erken kalıntılar, her ikisi de caddenin Geç Roma Dönemi onarım evresine tarihlenen kolonadın arka duvarının devamı ile birlikte doğu kolonadın stylobatı ve iki adet sütun kaidesidir (Res. 32). NAve alanının kuzey ucundaki doğu duvarının arkasındaki bir konutun girişinde, gösterişli siyah-beyaz karolarla döşenmiş bir zemin, sokak sütunlarının önünde büyük kaideler ve ziyaretçiler için kolonadın iç duvarına yaslanan yerleştirilmiş bir bank vardır (Res. 35). Devşirme kullanılan anıtsal giriş kapısının söveleri 2019'da ortaya çıkarılmıştı. 2009'da karşısındaki batı kolonat önünde bulunan ve Orta Bizans dönemine ait bir yapıda devşirme olarak kullanılmış erken Roma İmparatorluk dönemine ait yazıtlı bir kapı lentosunun bu sövelere uyduğu anlaşılmıştır. (Res. 33-36). Lentodaki yazıt, Menandros oğlu Rahip Eusebes tarafından yazdırılan “Zeus Spaloxios ve Zeus Patroos”a yapılmış pagan bir adaktır (env. no. 09-02: A. Chaniotis, *Aphrodisias Papers* 5 [2016], 335,

no. 2). MS 6. yüzyılda yaşamış bir Hristiyan soylunun evinin kapısına yerleştirilen lentodaki bu eski yazıtın silinmemiş olması dikkat çekicidir. Yazıt özenle oyulmuş ve eski zamanların zarafetini hatırlatır niteliktedir. Bu anıtsal kapı, MS 7. yüzyılın başlarındaki depremden sonra, orijinal eşiğin yaklaşık 60 cm üzerinde, çöken sokak yıkıntı seviyesinin üzerinde yeni ve daha yüksek bir kapı eşiği yerleştirildiğinde de kullanımda kalmıştır (Res. 35-36).

Doğu sınırı boyunca uzanan ana kanalın kapak levhalarının çoğu kırılmış olsa da caddenin kaldırım döşemeleri iyi durumdadır. Doğu kolonadın en kuzeydeki ortaya çıkan kaidenin kuzey yüzünde, ‘† *Burada su karıştırılırdı* †’ (I 21-07) olarak çevrilebilecek bir hatıra yazıtı bulunmuştur. Batı stylobat doğudakinden daha düşük kalitede olup doğrudan cadde döşemesine oturan, daha sonraki dönemde yapılmış bir eklemidir. Batı kolonadın arka duvarı olasılıkla MS 5. yüzyılın sonlarındaki yeniden yapılandırma sürecine tarihlenmektedir. Batıya doğru uzanan ara sokak (Karanlık Çağ Kompleksi Oda 3) ile kesit arasında dört adet girişi vardır. Bunlardan üçü muhtemelen hücresele dükkanlara aittir ve bunların arkalarında, daha anıtsal bir alana ait olabilecek daha geniş bir giriş olmak üzere dört giriş söz konusudur. Bu arka duvarda deprem sonrası müdahale izleri tespit edilmiştir.

MS 620 dolaylarındaki deprem ile doğu kolonadın yıkımı, önceki yıllarda olduğu gibi, kolonatta ikinci katın yer karoları ve mermer kaplamalarından oluşan kalın bir moloz tabakası ile temsil edilmektedir. Büyük olasılıkla üst kat duvarlarında kerpiç kullanıldığını kanıtlayan göz alıcı turuncu renkli kalın, sıkışmış killi bir tabaka ile örtülmüştür (Res. 37). Bu matriste yer karoları, mermer kaplama parçaları ve iki pilaster kaidesi bulunmuştur (env. no. 21-127 ve 21-128, Res. 38-40). Caddenin üzerinde, kırık tuğla, mermer kaplama parçaları, mermer çapraz ızgara parçaları ve kısmen motiflerin anlaşılabilir olduğu doğu kolonad duvar mozaik kalıntılarını içeren ağır harç/sıva içerikli sert bir tabaka bulunmuştur.

MS 620 dolaylarında meydana gelen depremden sonra tüm alan yeniden iskân edilmiştir. Batı kolonatta, aralarında harç ve toprak zemin yüzeyleri, devşirme tuğla ve kerpiçten yapılmış birkaç mütevazı inşaat evresi ve Karanlık Çağ kompleksinin duvarlarına bitişik bir çöplük – caddenin batı arka duvarının arkasında yer alan binalarda olduğu gibi tüm bu alanda yerleşimin kesintisiz şekilde sürdüğünü kanıtlamıştır. Caddenin üzerinde, muhtemelen bölgede süregelen su sorunlarıyla mücadele etmek için daha erken katmanların üzerine önceki dönemlerde düşmüş olan tuğlalar serilmiştir. Sokağın doğu tarafında arka duvardaki kapı çerçevesindeki yeni ve daha yüksek eşik (Res. 35-36) ve önündeki yürüme yüzeyleri, dolaşım düzeninin yeniden tesis edildiğini kanıtlamaktadır.

Sokak döşemesi üzerindeki yerleşim katmanı, alüvyonlu ince toprak katmanlarının işaret ettiği kısa terk edilme evreleri ile dönüşümlü olarak ilerleyen yerleşim evreleri ile istikrarlı bir şekilde yükselmiştir. Muhtemelen bölgedeki su tahliyesini iyileştirmek için sokağa ve özellikle altındaki drenaj kanallarına kadar farklı dönemlere ait kazma girişimleri takip edilebilmektedir. Bu şekilde kazılmış bir alandaki dolgu içinde, olasılıkla tekstil dekorasyonu için kullanılan bir pişmiş toprak damga bulunmuştur (env. no. 21-76, Res. 41).

Sonraki tarihlerde yapılan daha büyük ölçekli müdahaleler, büyük devşirme blokların (yukarıda sözü geçen Zeus Spaloxios lentosu dahil olmak üzere, Res. 34) küçük ölçekli moloz ve büyük tuğla ve kiremitlerle örülmüş kuzey-güney yönlü bir duvarın inşasıyla temsil edilmektedir. Sokağı batı kolonadın üzerindeki alandan ayıran bu duvar tahmini olarak MS 10. yüzyıla tarihlenebilir. Duvar çökmüş olsa da yerine hemen doğusunda başka bir duvar inşa edilmiştir. Faaliyetin daha az olduğu bir dönemden sonra, duvarın doğusunda, doğudan batıya dik eğimli geniş bir taban alanı yaratılmıştır. Zemin, 2009 sezonunda ortaya çıkarılan kalıntılarla, özellikle de caddenin üzerine inşa edilmiş, 12. yüzyıla tarihlenebilecek küçük evlerle bağlantılı olabilir.

Bunu, cadde alanının ortasında kalın ve taşlı bir yıkıntı tabakasına neden olan başka bir yıkım aşaması izlemiştir. Kalın bir alüvyonlu toprak tabakası bölgenin daha sonra terk edildiğine işaret etmektedir. Faaliyet yeniden başladığında, alan tekrardan şekil değiştirmiştir. Sokak alanının ortasında, muhtemelen çevredeki molozların değerlendirilmesiyle bir zemin hazırlanmıştır. Yeni inşa edilen (ve günümüzde kötü korunmuş) duvarlar, önceki tüm yapılardan farklı bir yönelime sahipti. SAve’de önceki yıllarda ortaya çıkarılan hamam ve Nave bölgesindeki çok sayıda küçük yapı gibi, klasik ızgara sokak planından ziyade Sebasteion yönelimini takip etmiştir. Bu dolgunun taşlarına karışmış seramikler Beylik dönemine tarihlenmektedir (Res. 42).

Tüm kalıntıların üstü olasılıkla Klasik Osmanlı döneminin başlarında yürüme yüzeyi olarak hizmet eden küçük taş ve tuğla katkılı sıkıştırılmış topraktan oluşan tek bir kesintisiz tabaka ile örtülmüştür. Bu yüzey, çoğunluğu İslami dönemden olmak üzere çok sayıda sikkenin 2021’de ele geçirildiği ilk kontektstir. Bu seviyede açmanın büyük kısmını büyük bir yapının (muhtemelen ağıl) kuzey uzantısı doldurmaktadır. Moloz temelleri içerisinde saptanan çok sayıdaki direk deliği sayesinde bu yapının geçici malzemelerden yapılmış bir üst yapıya sahip olduğu anlaşılmıştır.

Bu alan sonraki yüzyıllarda çarşı olarak kullanılmış, ilk Osmanlı evresinin daha büyük yapısının yerine daha küçük yapılar inşa edilmiştir. Burada daha sonraki döneme tarihlenen, çokça onarım geçirmiş bir Osmanlı dönemi yoluyla birlikte muhtemelen bir kasap dükkânı bulunmaktaydı. Bunu önemli miktarda hayvan kemiğinin, başta kürek kemikleri ve daha az miktarda bazılarında kesik izleri olan uzun kemiklerin varlığına dayanarak söyleyebiliyoruz. Seramiklere dayanarak bu alanda önemli bir Geç Osmanlı ya da modern kalıntı olmadığı anlaşılmıştır.

4. SEBASTEION TAPINAĞI (Res. 43-50)

Sebasteion kompleksinin doğu ucunu sınırlayan Korinth tapınağı cephesinin bölümlerini incelemek, belgelemek ve restore etmek için 2021’de üç yıllık yeni bir proje başlatılmıştır (Res. 43). Tapınağın tüm mimari parçaları (sütun kaideleri, sütun tamburları, Korinth düzeninde sütun başlıkları, yazıtlı ve yazısız arşitravlar, sarmal motifli friz blokları ve tavan kasedi blokları) vinç yardımıyla kazı evinin doğusundaki bir alanda toplanmış ve düzenlenmiştir (Res. 45). Binanın ön yüzündeki yazıtlı arşitravlar üç faskialıydı, fakat incelenen yazısız arşitravların tapınağın yan cephesine ait olduğu ve ilginç bir şekilde sadece iki faskiaya sahip olduğu anlaşılmıştır (Res. 44). 2013 yılında kazı evinin ana kapısının hemen önünde elektrik hattı için yapılan bir kazı sırasında varlığı fark edilen sütun parçası ortaya çıkarılarak blok alanına taşınmıştır (Res. 50). Bu sütun tamburu, harşsız moloz taştan inşa edilmiş kuzey-güney yönlü modern bir duvarda kullanılmıştır.

2019’da tapınağın kuzey tarafına Sebasteion kompleksine yeni bir ziyaretçi erişim rampası inşa edilmiştir. Bu sayede tapınak platformunun ön tarafına önceki yıllarda inşa edilen merdiven kaldırılabilmiştir. Tapınağın ön tarafına ait yazıtlı arşitravlar güvenlik bariyeri oluşturacak şekilde yüksek podyum cephesinin üzerine sıralanmıştır (Res. 47). Tapınağın güneybatı köşesinin temelleri ile köşe stylobat bloğu uzun süre açıkta kalıp zayıfladığından kireç harçlı duvarlarla sağlamlaştırılmıştır (Res. 48-49). Tapınak mimarisinin ayrıntılı çalışması ve belgelenmesi Philip Stinson tarafından yapılmıştır. Ana amaç, tapınak cephesinin planlanan yeni anastylosisinde hangi unsurların kullanılabileceğini belirlemektir. Stylobat blokları ile sütun kaideleri arasında bazı önemli bağlantılar kurulmuş ve günümüze ulaşan arşitravların sırası incelenmiş ve belirlenmiştir (Res. 44). Proje, Caroline Koç’un destekleri sayesinde mümkün olmaktadır.

5. KYBELE EVİ (Res. 51-53)

Geç antik döneme tarihlenen gösterişli bir konut Kenan Erim tarafından 1960'lar ve 1980'ler arasında kuzeydoğu Şehir Surları'nda, 1950'lerde Zoilos Frizi'nin ana bölümlerinin ortaya çıktığı modern bir köy su kanalıyla birlikte kazılmıştır (Res. 51). O yıllarda Su Kanalı Evi olarak adlandırılan kompleksin adı, içerisinde ele geçen geç antik çağa ait ilginç bir Kybele kült heykelciğine istinaden Kybele Evi olarak değiştirilmiştir. Yeni bir proje, konutu ve buluntularını incelemeyi, korumayı ve yayınlamayı amaçlamaktadır. Kybele Evi projesi, Headley Trust ve Malcolm H. Wiener Foundation'ın destekleriyle mümkün olmaktadır.

Kybele Evi'nin bulunduğu alan 2019 yılında temizlenmiş, 2020 yılında evin içinden çıkarılan tüm buluntuların yerleri belirlenmiştir. Yayında yer alacak parçalar belirlenmiş ve belgelenmiştir. 2021 yılında, geç antik ve orta çağ seramiklerinin incelenmesinde büyük ilerleme kaydedilmiştir. 70 adet seramik kasasından Bizans, Beylik ve Osmanlı dönemlerine ait seramikler içeren dört kasa tespit edilmiştir. Buradaki seramik buluntular kompleks ve konutun antik dönem sonrası uzun kullanım süresi açısından belirgin bir kronoloji sunmaktadır. Burada elde edilen bilgiler caddesi, daha küçük ölçekli evleri ve Şehir Duvarı'nın yanındaki büyük depo binası ile beraber çevredeki mahallenin de tarihçesini aydınlatmaktadır. Geçmiş kazı döneminde konutta ortaya çıkarılıp etiketlenerek depolara kaldırılan bronz eserlerin depodaki yerlerinin belirlenmesi depo çalışması açısından önemli bir ilerleme olmuştur (Res. 52). Bu sayede kesin buluntu kontekstleri yeniden oluşturulabilmiştir. Bu bronz eserlerin ön kataloglaması 2021 yılında tamamlanmıştır. 2022'de bu eserler üzerinde kapsamlı konservasyon çalışmaları yapılacaktır. Kybele Evi ile Yeni Stoa Deposu'nun arkası arasında kalan alanda ele geçen, bilinçli olarak tahrip edilmiş mermer kabartma parçası (env. no. 21-146, Y: 93 cm, Res. 53) Zoilos Frizine ait olabilir. Kybele Evi projesi Muradiye Öztaşkın, Emre Şahinoğlu, Selcen Köroğlu ve Ine Jacobs tarafından yürütmüştür.

6. DİĞER ALAN KONSERVASYON ÇALIŞMALARI (Res. 54-58)

Ören yerindeki anıtlar sezon başında kuru ot ve bitkilerden detaylı bir şekilde temizlenmiştir. Stoa Depo, Yeni Stoa Depo ve kazı evinin kiremit çatıları temizlenip onarılmıştır. Stoa Depo'daki hasarlı veya çürük kirişler, geçici olarak çelik iskele boruları ile desteklenmiştir, kirişler daha sonra yenilenecektir. Tiyatro'daki kırık mermer oturakların kenarları (Res. 54-55) onarılmış ve yerine sabitlenmiştir (oturma basamaklarının çıkıntı yapan ön kenarları ziyaretçiler bir basamaktan diğerine atlamaları sebebiyle risk altındadır). Kent Parkı'ndan ele geçen maske ve girland friz bloklarının birçoğunu sergileyen ikinci bir Friz Duvarı üzerinde tamamlama çalışmaları yapılmıştır (Res. 56-57). Friz Duvarı projesi, Y. Ali ve Nevbahar Koç tarafından desteklenmiştir.

Pekmez Tepe, Tetrasyon Caddesi döşemeleri. Tetrasyon Caddesi'nin Nişli Yapı ile Sebasteion Propylon arasında kalan mermer döşemelerinin konservasyonu Hikmet Apaydın tarafından sürdürülmüştür (Res. 15, 21, 25 ve 32). 1960'ların sonlarında Roma konutunun bulunduğu alanda konut seviyesinden daha derine inerek Tunç Çağı katmanlarına ulaşılan Pekmez Tepe'deki eski açmalar ağaç, çalı ve diğer bitkilerden arındırılmıştır. Açmalar daha sonra incelenmiş ve fotoğraflanmıştır (Res. 58).

7. BİLGİ PANOLARI (Res. 59-60)

Harry Mark tarafından tasarlanan Stadyum, Bazilika ve Kent Parkı'na ait yeni bilgi panoları yerlerine yerleştirilmiştir. Aphrodisias'ın genel tarihi hakkında bilgi veren yeni bir pano,

ziyaretçi güzergahının başlangıcına yerleştirilmiştir. Böylece ören yerine toplam 18 pano, Aphrodisias Müzesi'nin içerisindeki farklı heykel ve heykel kompleksleri önünde 16 pano yerleştirilmiştir. Bu 34 panoya Türkçe ve İngilizce sesli rehber entegre edilmiştir.

8. LAHİT SERGİSİ (Res. 61)

Ören yerinde bulunan çok sayıdaki kaliteli ve iyi korunmuş Roma dönemi lahitlerinden daha fazla sayıda örnek sergileyebilmek için Aphrodisias Müzesi ile iş birliği içinde yeni bir proje hayata geçirilmiştir. Bazı taş ve pişmiş toprak pithoslar, Müzenin doğusundaki beton tabanlı alandan kaldırılmış, hemen bitişikteki çimlik alan üzerinde yeniden sergilenmiştir. 10 adet lahit boşaltılan beton alanda yeni destekler üzerinde sergiye alınmıştır. Sergilenen lahitler arasında son yıllarda nekropollerde bulunan beş yeni lahit (S-846, S-847, S-852, S-853 ve S-854), yine nekropollerde daha önceki yıllarda bulunan iki lahit (S-40 ve S-432) ile alandaki Geyre Köyü terk edilmeden önceki zamandan beri yerinde duran üç adet büyük tamamlanmamış çelenkli lahit (S-52, S-57 ve S-218) bulunmaktadır. Bilet gişesinden ören yerine giden yolu çevreleyen duvardan Lahit Parkı'na yeni bir giriş açılmıştır. Bu yeni girişte Aphrodisias lahitlerinin özelliklerini anlatan bir bilgilendirme panosu yer almaktadır.

9. YAYIN, BELGELEME, ARAŞTIRMA

Epigrafi. Epigraflar Angelos Chaniotis ve Takashi Fujii, 2020 ve 2021'de ele geçen yeni buluntular ve Tetrasyon Caddesi'ndeki taş ustası işaretlerini kayıt altına almış, ayrıca şehir merkezindeki haçların ve silinen yazıtların dağılımını da araştırmışlardır. 2020 yılında ele geçen buluntular arasında Pereitas adlı bir adam tarafından karısı Artemis ve oğlu Maiandros için yaptırılan geç Helenistik bir mezar steli (I 21.01, Res. 62) ve (aşağıda Lahitler bölümünde anlatılan) üç lahit yazıtı vardır. 2021'deki yeni buluntular arasında: (1) Sokakta ele geçen *euchēn* yazılı ve erken Roma İmparatorluk dönemine tarihlenen küçük bir yazıtlı sunak (I 21.05, Res. 31), (2) Nave 21.5'ten olasılıkla MS 2. yüzyıla ait ve üzerinde *mnēmeio[n]* veya *mnēmeio[u]* yazılı bir mezar kaidesi parçası (I 21.06, Res. 63), (3) yukarıda bahsedilen (ve 5. yüzyılın sonuna tarihlenen) sokağın doğu kolonadının en kuzeyindeki kaidenin kuzey yüzünde dikkate değer bir yazıt olan († Ὡδε ἐμίχθη τὸ ὄδορ † – ‘Burada su karıştırıldı’) kaide (I 21.07) vardır. Buna ek olarak, sokakta, ağırlıklı olarak kaldırım levhalarını NA veya M ibareleriyle imzalayan atölyelerden gelen 540 taş ustası işareti kaydedilmiştir. Bu işaretlerin sayıları ve benzerlikleri, bu cadde döşemesinin tek seferde tamamlanan bir proje olduğuna işaret etmektedir. Birçok kez karşımıza çıkan diğer işaretler arasında ΔA, XA, AΛ, ΔA, ΔO ve HPIKY sayılabilir. Ayrıca biri Noumenios, diğeri (bir Hristiyan olan) Ammodochos adına olmak üzere iki *topos* yazıtı kayıt altına alınmıştır. Bununla birlikte iki adet Lidya yazıtı (Rostislav Oreshko tarafından incelenmiştir. Biri olasılıkla bir adak metni olan daha eski bir buluntudur (env. no. 68-357). Diğeri ise 2007 yılı kazılarında Aphrodisias Müzesi Sevgi Gönül Salonu'nun altında (env. no. 07-28) ele geçen ve üzerinde Sardis'te de karşımıza çıkan ve genitif çekimde ALIKRELİŞ ve olasılıkla kadın adı olan ISAS isimlerinin yer aldığı bir eserdir.

Lahitler. 2020 yılında bir arada bulunan üç adet yazıtlı lahit kayıt altına alınmıştır. Bu lahitler doğu nekropolde Afrodisias Müzesi tarafından ören yerinin yaklaşık iki kilometre doğusunda ortaya çıkarılmıştır. (1) Antonia Agapomene gibi alışılmadık bir isme sahip bir kadına ait olan, MS 2. yüzyıl sonu veya 3. yüzyıl başlarına tarihlenen, parçalar halinde yazıtlı ve çelenkli bir lahit sandukası (I 21.02). (2) Kapağında MS 2. yüzyılın sonlarına ait silinmiş uzun bir metin olan ve lahdin (artık) M. Aurelius Apollonios ve eşi Aurelia Zenonis'e ait olduğunu belirten MS 3. yüzyılın ortalarına ait ikinci bir yazıt olan sade bir lahit (S-852, I 21.03, Res. 64). (3) MS 3. yüzyılın başlarına tarihlenen ve daha sonra, MS 3. veya 4. yüzyılın sonlarında Heortasios ve Diadoumenos adındaki yeni sahipleri için

yeniden bir yazıt eklenmiş olan, kapağıyla birlikte korunmuş sütunlu bir lahit. Bu alışılmadık Heortasios ismi ilk kez bu yüzyıllarda ortaya çıkmıştır (S-853, 21.04, Şekil 65). Ortadaki erkek figürünün başı da olasılıkla daha sonraki kullanımı için yeniden işlenmiştir.

Heykeller. Yeni işlenmiş mermer buluntular kayıt altına alınmıştır. Buluntu kontekstleri anlatılırken yukarıda bahsi geçen buluntular arasında en önemlileri şunlardır: (1) Kybele Evi ile Yeni Stoa Deposu'nun arkası arasındaki yüzeyde bulunan ve üzerinde yüzü tahrip edilmiş ve (karşıdan bakıldığında) sağa doğru eğilmiş bir çocuk figürü betimli yüksek kaliteli bir erken Roma İmparatorluk dönemi kabartma parçası. Bu parça ölçeği, biçimi ve işçiliği açısından incelendiğinde Zoilos Frizi'ne ait gibi görünmektedir (env. no. 21-146, Y: 93 cm, Res. 53). (2) Sebasteion Propylon'unun önündeki sokak tahliye kanalının geç antik dönem duvarında bulunan ve erken Roma İmparatorluk dönemine ait bir kadın başı, muhtemelen Sebasteion Kuzey Yapı'daki *ethnos* kabartmalarından birine ait (env. no. 21-90, Y: 18,3 cm, Res. 19). (3) Tahliye kanalının aynı kısmında ele geçen, olasılıkla bir çeşmeye ait olan ve üzerinde iki yunus ve dalgalanan su betimlemesi olan alışılmadık bir imparatorluk dönemi paneli (env. no. 21-87, G: 44 cm, Res. 18). (4) Kent Parkı'ndaki havuzun iç çevre duvarında devşirme kullanılmış yıpranmış küçük bir Roma İmparatorluk dönemi satyr başı (env. no. 21-28, Y: 12 cm, Res. 66). (5) Merkezinde bir spinario figürü (ayağından diken çıkaran oturan bir köylü çocuğu) sokaktaki Karanlık Çağ Kompleksi'nden gelen geç antik döneme ait bir pilaster başı (env. no. 21-121, Y: 26,8 cm, Res. 30). (6) Gerçek boyutlardan büyük, MS 400 dolaylarına tarihlenen geç antik çağ portre başı yine Karanlık Çağ Kompleksi içinde, oldukça kesin bir şekilde 7. yüzyıla tarihlenebilen bir kontekstte ele geçmiştir (env. no. 21-119, Y: 29,4 cm, Res. 27-28). Bu heykelde rahiplerin kullandığı kıvrılmış saç bandı takan uzun saçlı ve sakallı, filozof benzeri bir figür betimlenmiştir. Hemen yanında portrenin sağ omzuna ait bir parça bulunmuştur ve bu (a) başın bir büste ait olduğunu, (b) hem himation hem de khiton giydiğini göstermektedir.

Josh Thomas, Hadrian Hamamı'nın ön avlusunda bulunan 35'ten fazla devasa boyutlu figürlü konsolu incelemenin dışında, birbiriyle birleşen parçaları belirlemiş, fotoğraflı belgeleme yapmış ve bir buluntu yeri planı hazırlamıştır. Ozan Yıldırım, Aphrodisias heykellerinin yazıtlı kaideleri üzerinde bir dizi 3 boyutlu görsel çalışması yapmıştır (Res. 67). Bahadır Yıldırım'ın hazırlamakta olduğu yayın için Bazilika'daki rölyef panolarının yeni fotoğrafları çekilmiştir.

Sikkeler. Eski ve yeni sikke buluntularının kayıt altına alınması ve incelemesi Ahmet Tolga Tek ve Ömer Can Taşpınar tarafından sürdürülmüştür. 2021 yılında cadde kazılarında ele geçen çok sayıdaki sikkenin ön değerlendirmesine göre bunların büyük çoğunluğu İslami döneme aittir.

Seramikler. Orta Çağ seramikleri çalışmaları Muradiye Öztaşkın ve Emre Şahinoğlu tarafından Tiyatro Tepesi ve Kybele Evi'ndeki eski buluntular ile Tetrapylon Caddesi'ndeki yeni buluntulara odaklanarak devam etmiştir. Orta çağ ve Osmanlı dönemlerinde Aphrodisias özelinde bir seramik tipolojisi oluşturma projesi kapsamında büyük parçalar veya bütün haldeki seramik buluntular seçilmiş, çizilmiş ve belgelenmiştir. Bu çalışmalar sırasında elde edilen en önemli sonuç, Tetrapylon Caddesi'nde Bizans Karanlık Çağ seramiklerinin (7.-9. yüzyıl) bulunmasıdır. Bunlar çarkta yapılmış ve günlük ihtiyaçlar için üretilmiş kaba, fonksiyonel parçalardan oluşmaktadır.

Metal eserler. Tetrapylon Caddesi'nde ele geçen 100'e yakın metal buluntu üzerinde Feyzullah Şahin tarafından ön inceleme yapılmıştır. Çalışmalar, ortaklaşa hazırlanan Tetrapylon Caddesi yayınına yönelik olarak devam edecektir. Kybele Evi'nde ele geçen ve ilk kazıldıkları dönemde etiketlenmiş olan önemli bir grup bronz esere ait ilk katalog Selcen Köroğlu tarafından hazırlanmıştır (Res. 52).

Yayın. M. Crawford'un *Aphrodisias XII: Diocletianus'un Tavan Fiyatlar Fermanı* adlı kitabı ile ilgili önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Philip Stinson ve Julia Lenaghan, Bazilika cephesine yazılmış olan Latince yazıta sadık kalarak uzun fermanın arkeolojik sunumunu ve rekonstrüksiyonunu hazırlamıştır. Kent Parkı / Palmiye Parkı kazısının ortak yayını tamamlanmak üzeredir: A. Wilson ve B. Russell (ed.), *Aphrodisias XIII: The Place of Palms: An Urban Park at Aphrodisias (Palmiye Parkı: Aphrodisias'ta Bir Kent Parkı)*. Orta Bizans döneminde Aphrodisias'ın topografyasını, kiliselerini, kilise dekorasyonlarını, sikkelerini, mühürlerini ve mezarlarını kapsayan bütüncül bir çalışma, Hugh Jeffery tarafından kendi doktora tezine dayanarak Aphrodisias'ta tamamlanmıştır. Bu çalışma *Aphrodisias XIV: The Episcopal Village at Aphrodisias (Aphrodisias'taki Piskoposluk Köyü), MS 700-1250* başlığıyla monografi serisinde yayınlanacaktır.

10. MÜZE AVLU PROJESİ (Res. 68-69)

Lucien Arkas sponsorluğunda Aphrodisias Müzesi'nin mevcut avlusunun örtülü iç mekânlara dönüştürülmesi amacı taşıyan yeni projeye 2019 yılında başlanmıştır. 2020 yılında İzmir merkezli proje mimarları ARTI-3 ile birlikte planlama çalışmalarına devam edilmiştir. 2021 yılında planlar detaylandırılmış ve yeni mekânlarda sergilenen büyük mitolojik kabartmalar ve mermer heykeller 2022 baharında başlayacak kapsamlı koruma çalışmalarına hazırlık amacıyla Stoa Depolar ve Müze Depolarından Mavi Depo-Atölye'ye taşınmıştır.

11. YANGIN VE COVID-19'LE MÜCADELE ÇALIŞMALARI

Pandemi 2021'de devam etmiş bununla birlikte Türkiye'nin her yanında büyük orman yangınları meydana gelmiştir. Bu süreçte Covid-19 virüsüne karşı gerekli önlemler alınmıştır. Kazı evi detaylı bir şekilde temizlenmiş ve ortak kullanım alanlarında dezenfeksiyon istasyonları kurulmuştur. Tüm ekip aşılanmış olsa da herkesten kazıya katılmadan önce yakın tarihli negatif PCR testi sonucu ibraz etmeleri istenmiştir.

Karacasu ve çevresinde meydana gelen orman yangınları bir haftadan fazla süreyle devam etmiş, bu tehlike karşısında ciddi önlemler alınmış ve afet planlaması yapılmıştır. Traktörlerin çektiği su tankerleri doldurulmuş ve işlevsellikleri kontrol edilmiştir. Kuru otlar ve bitkilerin kesim çalışmaları hızlandırılmış ve atıklar bertaraf edilmiştir. Kazı evindeki yangın muslukları ve hortumları test edilerek ekiple tatbikatlar yapılmıştır. Büyük tekerlekli yeni yangın söndürücüler satın alınmıştır. Projeye ait önemli belgeler ısıya daha dayanıklı olan Mavi Depoya taşınmış, tahliye prosedürleri yazılmış ve tatbikatları yapılmıştır. Kazı ekibi, olası tüm önlemleri almak amacıyla Aphrodisias Müzesi ile yakın iş birliği içinde çalışmıştır.

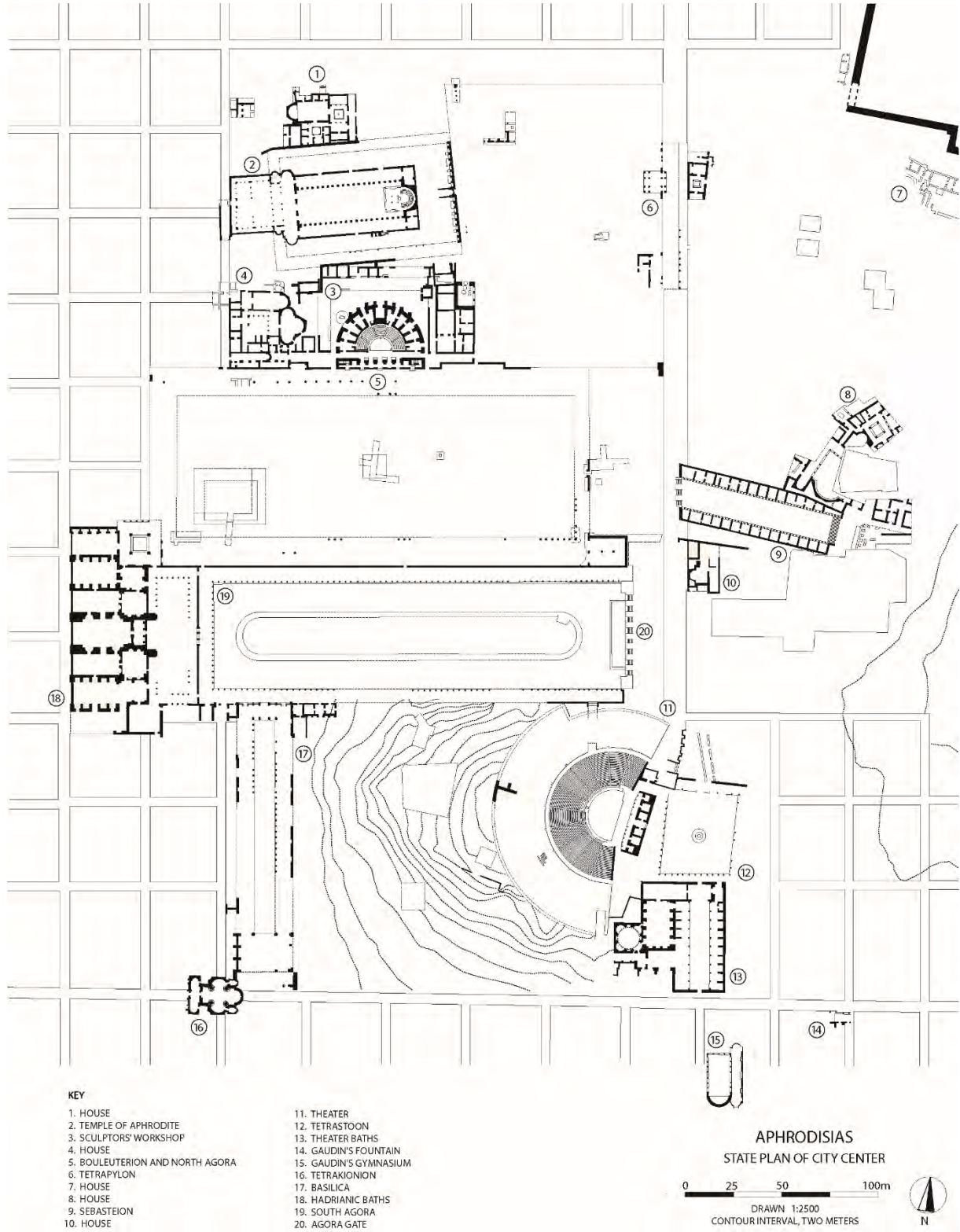
2021 YILI KAZI EKİBİ (Res. 70)

Arkeologlar: Ceren Ak, Alis Gülfizar Altınel, Armağan Aydın, Duru Yağmur Başaran, Yaşar Demiröz, Merve Günel, Ine Jacobs, Hugh Jeffery, Selcen Köroğlu, Esen Ögüş, Durmuş Ökmen, Nefise Nur Özçelik, Muradiye Öztaşkın, Ayça Sarıönder, Roland Smith, Serra Somersan, Philip Stinson, Elif Şahin, Feyzullah Şahin, Emre Şahinoğlu, Joshua Thomas, Ozan Yıldırım. *Mimarlar:* Gizem Aliçay, Batur Ecer, Tülay Haspulat, Harry Mark, Ekrem Öztürk, Hande Nur Yazkan. *Konservatörler:* Büşra Arı, Aslan Çakır, İslim Görür, Abubekir Karakeçi, Bilgesu Şen Ekinci, Efe Emre Yetkin. *Vinç Operatörü:* Recep Köle. *Epigraflar:* Angelos Chaniotis, Takashi Fujii. *Nüvizmatlar:* Ahmet Tolga Tek, Ömer Can Taşpınar. *Fotoğrafçı:* Gücügür Gökay.

2021 YILI SPONSORLARI

Aphrodisias Kazıları New York Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü himayesinde, Oxford Üniversitesi Klasik Araştırmalar Fakültesi işbirliği ve çeşitli vakıfların, özel şahıs ve grupların çok kıymetli desteği ile gerçekleşmektedir: Geyre Vakfı, İstanbul (Başkan, Ömer Koç), the Friends of Aphrodisias Trust, Londra (Başkan, Patricia Daunt); ve Afrodisyas'ı Sevenler Derneği, İzmir (Başkan, Çiğdem Alas). Malcolm H. Wiener Vakfı, Headley Trust ve British Institute, Ankara, Tetrasyon Caddesi ve Kybele Evi'nin arkeolojisine yönelik çalışmaları desteklemektedir. Lucien Arkas yeni başlayan Müze Avlu projesinin ön çalışmalarını; Murat Ülker ve pladis çok yıllık Bazilika projesini; Ömer Koç çok yıllık Güney Agora havuz konservasyon projesini desteklemektedir. İkinci Friz Duvarı Y. Ali ve Nevbahar Koç tarafından, Sebasteion Tapınağı'nın restorasyonu ise Caroline Koç tarafından desteklenmektedir. The Leon Levy Foundation, the Augustus Foundation, New York Üniversitesi Sanat ve Bilim Fakültesi, Oxford Üniversitesi Lincoln College'e ait Shuffrey Fund ile Oxford Üniversitesi'ne ait Craven Fund arkeoloji öğrencilerinin ve uzman meslektaşlarımızın katılımını desteklemektedir. Bütün destekçilerimize cömertliklerinden dolayı teşekkürü borç biliriz.

R.R.R. Smith, Kazı Başkanı
Ine Jacobs, Arazi Sorumlusu
Serra Somersan, Kazı Başkan Yardımcısı
22.11.2021

Res. 1: Aphrodisias, kent merkezi, vaziyet planı.

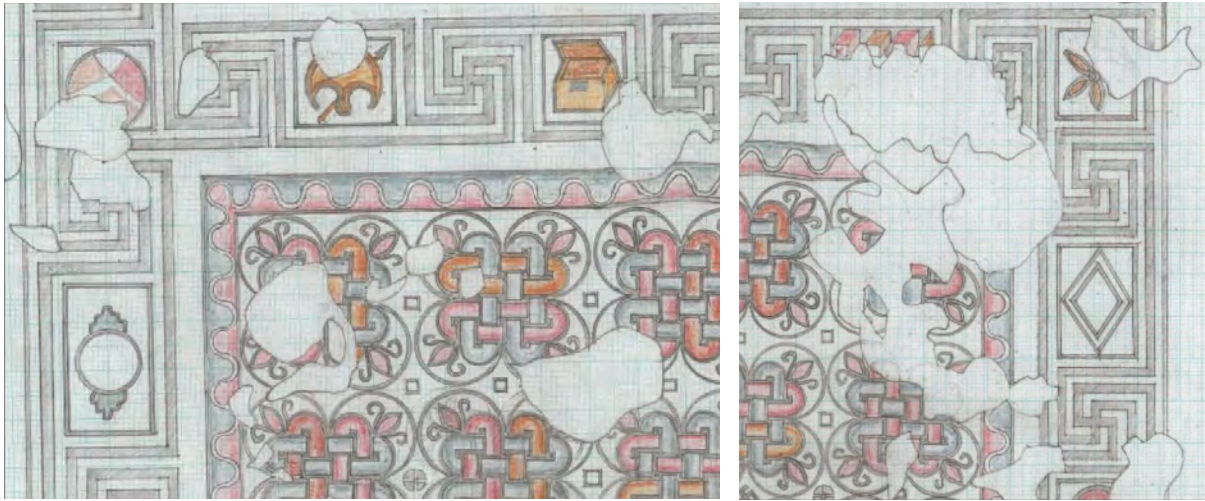
Res. 2: Önde Bazilika, arkada Kent Parkı/Palmiye Parkı, kuzeydoğuya bakış (2021)

Res. 3: Bazilika, mozaik zemin (MS 350ler), konservasyon çalışmaları (2021).

Res. 4: Bazilika, doğu nefteki mozaik zeminin 2021 sezonunda kazılan bölümü (MS 350ler).

Res.5a-b: Bazilika, doğu nef, mozaik zeminin bir bölümü (MS 350ler), el çizimi (2021).

Res. 6: Bazilika. Diocletianus Fiyat Fermanı'nın sergisi (2021).

Res. 7: Bazilika. Diocletianus'un Fiyat Fermanı, metnin Latince, Türkçe ve İngilizce sergisi (2021).

Res. 8: Bazilika. Doğu nef ve Diocletianus'un Fiyat Fermanı'nın sergisi, kuzeydoğuya bakış (2021).

Res. 9: Bazilika. Diocletianus'un Fiyat Fermanı. Metnin Latince, Türkçe ve İngilizce sergisi (2021).

Figs. 10-12: Kent Parkı / Palmiye Parkı, havuz çevresinin konservasyon çalışmaları (2021).

Figs. 13-14: Kent Parkı / Palmiye Parkı. Kompleksin kuzeybatısındaki kazı çalışmaları, çalışma anı ve çalışma sonrası (her iki fotoğraf kuzeydoğuya bakmakta ve sağda havuzun batı ucu görünmekte) (2021).

Res. 15: Tetrapylon Caddesi, güneye bakış (2021).

Res. 16: Tetrapylon Caddesi. SAve 21.1'deki iki sondajın konumu (kuzey yön üst taraftadır) (2021).

Res. 17: Tetrapylon Caddesi. Sondaj SAve 21.1.2, doğu kolonadın altındaki daha erken yapı (doğuya bakış) (2021).

Res. 18: Yumuşlu çeşme kaplaması, env. 21-87. Res. 19: Kadın başı, env. 21-90.
Cadde tahliye kanalından ele geçen mermer eserler (bkz. aşağıda, Res. 20) (2021).

Res. 20: Tetrapylon Caddesi. Sebasteion Propylon önündeki su tahliye kanalının orthofotosu (NAve 21.1.2) (2021).

Res. 21: Tetrapylon Caddesi. Kuzey taraf (NAve). Açmaların konumlarını gösteren orthofoto (kuzey sağ taraftadır) (2021).

Res.22: Tetrapylon Caddesi. Sondaj Nave 21.1.1, boruların ve yapılarla olan ilişkisi, kuzeye bakış (2021).

Res. 23: Tetrapylon Caddesi. Sondaj 21.3.2'nin güney kesidi (2021).

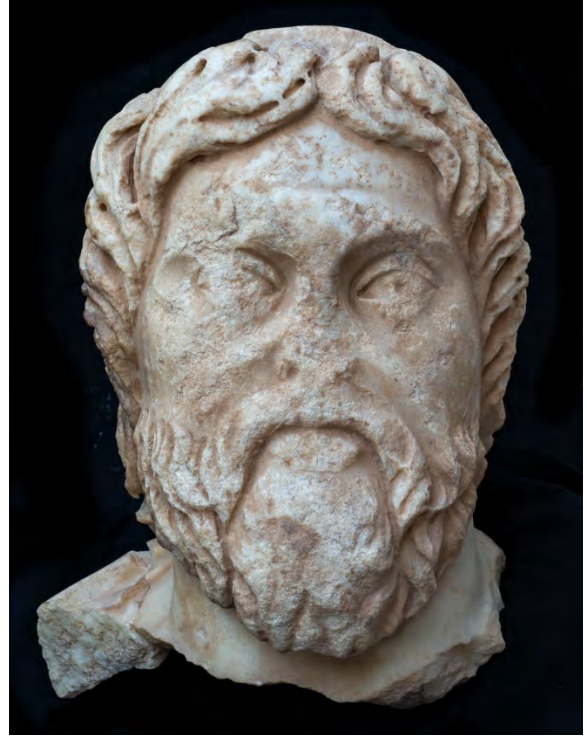
Res. 24: Tetrapylon Caddesi. Nave 21.3.4 ve 5 sondajları (kuzey yön sol taraftadır) (2021).

Res. 25: Tetrapylon Caddesi. Karanlık Çağ Kompleksi ve arkasındaki Gerousia Hamamı, güneybatıya bakış (2021).

Res. 26: Tetrapylon Caddesi. Karanlık Çağ Kompleksi'nin orthofotosu. Açık sarı = Geç Roma. Koyu sarı = 7. yüzyıl. Kırmızı = 8.-9. yüzyıllar. Kuzey yön sağ taraftadır (2021). Mavi nokta = filozof büstünün buluntu yeri, env. 21-119.

Res. 27: Karanlık Çağ Kompleksi. Filozof büstünün (env. 21-119) Oda 3 ve 4 arasında bulunduğu kontekst, (kuzeye bakış).

Res. 28: Filozof büstü, yakl. MS 400, env. 21-119 (2021).

Res. 29: Karanlık Çağ Kompleksi, Oda 3. Noter Nikolaos'a ait kurşun mühür (muhtemelen sekizinci yüzyıl) (2021).

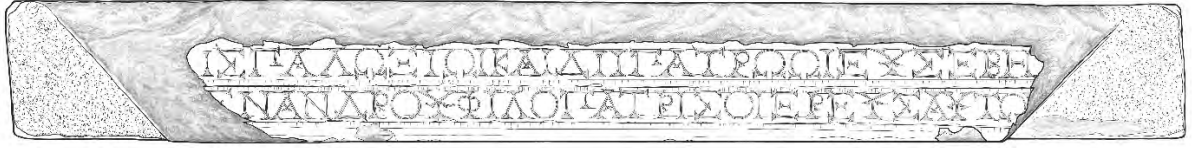

Res. 30: Karanlık Çağ Kompleksi, Oda 3. Spinario figürlü pilaster başlığı, env. 21-121 (2021).

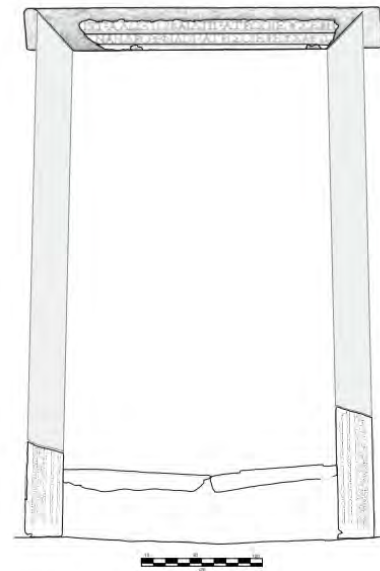
Res. 31: Adak sunağı, Oda 6'dan, env. 21-114 (2021).

Res. 32. Tetrapylon Caddesi. Nave'in kuzey tarafı, kesitin önünde L formu açma Nave 21.5, kuzey yön üst taraftadır (2021).

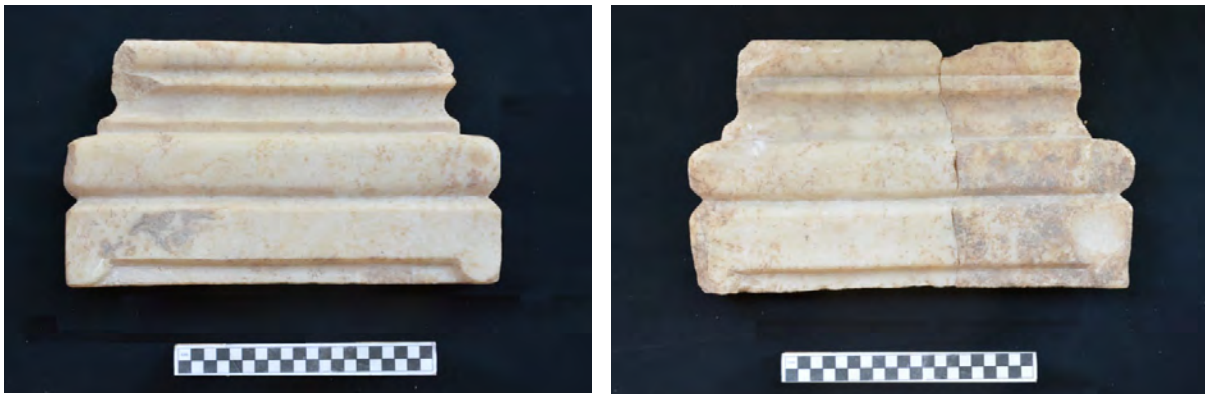
Figs. 33-34: Tetrapylon Caddesi. Zeus Spaloxios ve Zeus Patroos isimli iki tanrıya adanmış yazıt taşıyan kapı lentosunun çizimi ve detay fotoğrafı, env. 09-02 (2021).

Figs. 35-36: Tetrapylon Caddesi. Doğu kolonadın arkasındaki konutun karolu ve devşirme mermer kapı çerçeveli girişi. Sağda 09-02 env.no.lu lentosuyla beraber rekonstrüksiyon çizimi (2021).

Figs. 37-38: Tetrapylon Caddesi. Doğu kolonat, NAve 21.5 no.lu açmanın içinden kuzeye bakış, ikinci katın zemin karolarının in-situ konumları (sol) ve zeminin orijinal dama tahtası deseniyle rekonstrüksiyonu (sağ) (2021).

Res. 39-40: Tetrapylon Caddesi. Doğu kolonattaki NAve 21.5'ten iki pilaster kaidesi (env. 21-127 ve 21-128) (2021).

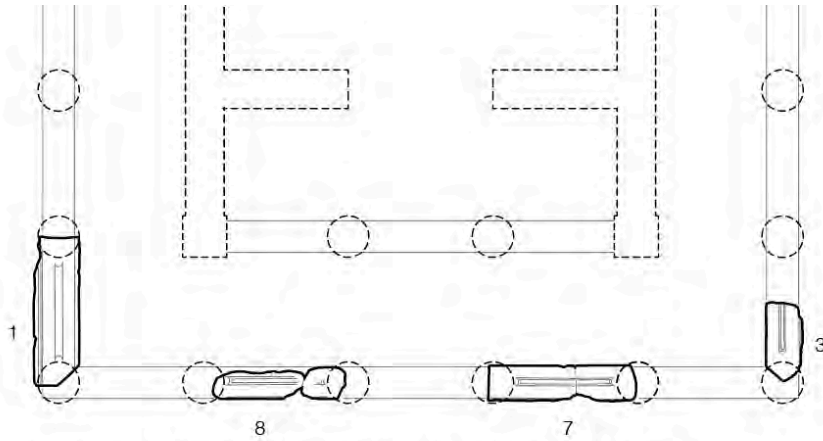
Res. 41: Tetrapylon Caddesi. Pişmiş toprak damga, olasılıkla tekstil süslemek için, env. 21-76 (2021).

Res. 42: Tetrapylon Caddesi. NAve 21.5 açmasının kesitin önüne kalan kuzey kısmının hava fotoğrafı, kuzey yön üst taraftadır. Beylik yerleşim evresi ve parçalar halinde korunmuş kalıntılar görülmekte (2021).

Res. 43: Sebasteion, Tapınak. Tapınağın ön tarafındaki restorasyon çalışmaları (güneybatıya bakış) (2021).

Res. 44: Sebasteion, Tapınak. Günümüze korunagelen arşitravların orijinal konumlarını gösteren plan (2021).

Figs. 45-46: Sebasteion, Tapınak. Kaidelerin ve arşitravların taşınması ve orijinal konum denemeleri (2021).

Res. 47: Sebasteion, Tapınak. Tapınak podyumunun ön tarafı ve yazıtlı arşitravların sergilenmesi (2021).

Figs. 48-49: Sebasteion, Tapınak. Tapınak podyumunun güneybatı köşesi, solda yıpranmış temeller, sağda tamirat sonrası görünümü (2021)

Res. 50: Sebasteion, Tapınak. Seb 21.1 açmasının orthofotosu ve Sebasteion'a ait bir sütun parçasının kazısı (kuzey yön üst taraftadır) (2021).

Res. 51: *Kybele Evi*, orthofoto (2019).

Figs. 52-53. *Kybele Evi* buluntuları. Solda 1960'larda bulunan metal eserler, sağda tahrip edilmiş mermer kabartma env. 21-146 (2021).

Figs. 54-55: Tiyatro. Kırk oturma sıralarının tamirâtı (2021).

Figs. 56-57: Friz Duvarı 2, maske ve girland friz bloklarının sergisi (2021).

Res. 58: Pekmez Tepe. Tunç Çağı kazısı için 1960'lı yıllarda açılan açmalar, bitkilerden arındırıldıktan sonra (2021).

Figs. 59-60: Stadyum ve Erteğün Güney Agora Projesi için yeni bilgi panoları (2021).

Res. 61: Geçmiş yıllarda ve yakın zamanda gün ışığına çıkarılan bazı lahitlerin Afrodisias Müzesi Sevgi Gönül Salonu'nun güneyindeki yeni sergisi (2021).

Figs. 62-63: Epigrafik buluntular. Solda 2020 yılında ele geçen Artemis isimli bir kadına ait Helenistik mezar steli, env. I 21.01, sağda Nave 21.5'te ele geçen mezar sunağı parçası, inv. I 21.06 (2021).

Res. 64: 2020 yılında ören yerinin 2 km doğusunda ele geçen sade lahit sandukası ve kapağı. Kapakta 2. yüzyılın sonlarına ait silinmiş uzun yazıt ile 3. yüzyılın ortaları veya sonlarına tarihlenen, M. Aurelius Apollonios ve karısı Aurelia Zenonis'e ait ikincil yazıt (S-852, I 21.03).

Res. 65: 2020'de ören yerinin 2 km doğusunda ele geçen, erken 3. yüzyıla ait, kapağıyla beraber korunmuş sütunlu lahit. İkinci kullanımda, geç 3. veya 4. yüzyılda Heortasios ve Diadoumenos'a ithafen bir yazıt yazılmış (S-853, I 21.04).

Res. 66: Küçük mermer satyr başı, Kent Parkı havuzun güney duvarında devşirme olarak kullanılmış, env. 21-28 (2021).
Res. 67: L. Antonius Claudius Dometeinos Diogenes'e ait heykelin ve kaidesinin üç boyutlu görseli (2021).

Figs. 68-69: 2022'de yapılacak olan konservasyon çalışmaları için kabartmaların müze depolarından Mavi Depo-Atölye'ye taşınmaları (2021).

Res. 70: Aphrodisias 2021 ekibi, Tetrapylon Caddesi'nde.